

LJUDEVIT VUKOTINOVIĆ — KNJIŽEVNIK, POLITIČAR, DRŽAVNI ČINOVIK I ZNANSTVENIK

JELENA BOROŠAK-MARIJANOVIĆ

Hrvatski povijesni muzej

Matoševa 9

HR-10000 Zagreb

Izvorni znanstveni rad
Original scientific paper

Primljeno/Received: 18. 12. 2003.

Prihvaćeno/Accepted: 29. 12. 2003.

Članak obrađuje biografiju Ljudevita Vukotinovića (1813.-1893.), pravnika po profesiji, znamenitog književnika, znanstvenika, političara i gospodarstvenika, ali ujedno i državnog činovnika. U članku se posebno prati njegovo djelovanje u Križevcima i Križevačkoj županiji u ilirskom razdoblju, za hrvatskoga pokreta 1848., u razdoblju Bachova neoapsolutizma i u vrijeme povratka ustavnog stanja (poslije 1860.). Predstavljen je Vukotinović kao ličnost jake individualnosti i natprosječne i neograničene radinosti koja je participirala u preobrazbi hrvatskog feudalnog u građansko društvo liberalne orijentacije.

Ključne riječi: ilirska književnost, stranački ideolog, hrvatski pokret 1848., gospodarstvenik, znanstvenik, Križevci, Križevačka županija.

Ljudevit Vukotinović, svestrana stvaralačka ličnost, književnik, stranački ideolog-političar, visoki državni činovnik, znanstvenik i gospodarstvenik, umro je u Zagrebu 17. ožujka 1893. od staračke slabosti, navršivši 80 godina života.¹ Na posljednje počivalište ispratili su ga mnogobrojni uglednici onodobnog društvenog i političkog života. Među njima je bio i tadašnji hrvatski ban Khuen Héderváry. Pokopan je na skupnom groblju, a danas počiva na Mirogoju u Arkadi Iliraca.

Vukotinović je proživio gotovo cijelo 19. stoljeće, aktivno sudjelujući u političkom životu i društveno vrlo burnom vremenu koje hrvatska historiografija dijeli na nekoliko razdoblja: a) Razdoblje Hrvatskog narodnog preporoda (poznatog pod nazivom Ilirski pokret); b) Hrvatski pokret 1848./49.; c) Razdoblje neoapsolutizma, d) Ustavno razdoblje do sklapanja Hrvatsko-ugarske nagodbe i e) Razdoblje od sklapanja Hrvatsko-ugarske nagodbe u dualistički uređenoj Habsburškoj Monarhiji.

KRATKA BIOGRAFIJA

Preci Ljudevita Vukotinovića, pravoga prezimena Farkaš, potječu iz Mađarske. Bili su posjednici. Obitelj Farkaš primila je plemićki list i grbovnicu² od cara Leopolda I. (Beč, 2. travnja 1690.). Jedna grana obitelji doselila se u 18. stoljeću u Hrvatsku pa Vukotinovićev djed, Josip Farkaš, živi u Požegi kao sudac. Tu se oženio Anom pl. Ambrozović, a iz tog braka se rodio sin Imbro (1783.), Ljudevitov otac. Bio je prisjednik Sudbenog stola u Požegi, a potom posjednik u Lovrečini. Imbro se oženio Amalijom pl. Petrović, kćerkom Josipa Petrovića, septemvira u Budimpešti. Njihov sin, Ljudevit Emerik (Mirko) Farkaš, po potonje primljenom prezimenu Vukotinović, rodio se 13. siječnja 1813. u Zagrebu u Mletačkoj ulici 10 gdje su njegovi roditelji unajmili stan i provodili zimske mjesece. U braku Imbre i Amalije rođeni su još Aleksandar i Šišman te dvije kćeri Julijana³ i Matilda.⁴ Ljudevit se ženio dva puta. S prvom ženom Jozefinom, rođenom Ditković, imao je kćer Kleonu koja se udala za Milana Koritića Mrazovečkoga. Druga supruga Marija, rođena Pavletić, nadživjela ga je.

¹ Matična knjiga umrlih Župe sv. Marka.

² Grb donosi Ivan Bojničić u svom grbovniku plemstva Hrvatske i Slavonije pod imenom Farkaš-Vukotinović (Bojničić 1899:46, T. 34). Prema crtežu i opisu grba možemo ga opisati: na plavom polju ljudski lik koji izrasta iz zelenog odjeven u zeleni kaput i crvene hlače, obuven u žute čizme, nišani okrenut na lijevo.

³ Udala za septemvira Dragutina Koritića.

⁴ Udala se za praliječnika Aleksu Praunspergera.

POLITIČKO DJELOVANJE

Ljudevit je školovanje počeo u Zagrebu, gdje završava nižu gimnaziju. Gimnazijsko školovanje nastavlja kod pijarista u Nagykanizsi, a potom prelazi na studij filozofije u Szombathelyju. Ondje je studirao pod paskom prof. Bitnica, mađarskog jezikoslovca, jednog od osnivača i prvih članova mađarske akademije nauka. Kao većina budućih preporoditelja, Ljudevit studira pravo u Zagrebu 1830./31. na Pravoslavnoj Akademiji, pa u Požunu, a neko vrijeme provodi i u Beču. Već je tada pokazao interes za kazalište. Prevodi dvije Kotzebuove drame, okušava se kao autor kazališnih predstava,⁵ redatelj i glumac. Godine 1832. Vukotinić je tiskao na kajkavskom narječju igrokaz *Golub*, a nešto ranije je cenzorskom uredu predao dva kazališna komada. (Interes za kazalište ostat će kod Vukotinića do kraja života.)⁶

Studij prava nastavlja u Požunu gdje postaje jurat i zaprisegnut je kao *adlatus* baruna Ljudevita Bedekovića. Nakon obavljene jednogodišnje prakse vraća se u Zagreb i uvršten je među jurate Banskog stola i uveden u kuću grofa Janka Draškovića, koji je do svoje smrti ostao Vukotinićev zaštitnik i prijatelj. Kada je 1832. Drašković izabran za zastupnika na Požunskom saboru, odabrao je Vukotinića za svojeg *adlatusa*, pobočnika-savjetnika, i poveo ga u Požun. Tim angažmanom Vukotinić je navijestio svoju političku djelatnost.

Kraći odmor koji mu je *dopustio Drašković iskoristio je Vukotinić da u društvu s A. Šuljokom poduzme jedno od svojih prvih putovanja i propješači od Beča i Linza do Salzburga. U Požunu upoznaje jezikoslovce koji u njemu bude ljubav prema hrvatskom jeziku i narodu. Šalje priloge za *Serbski letopis* u kojem objavljuje prvi kritički sastavak o novijoj hrvatskoj književnosti. Prvi je Hrvat koji surađuje s Maticom srpskom uopće. Neko vrijeme provodi u Beču gdje uči prirodoslovlje i druguje s Dimitrijem Demetrom, Franom Kurelcem i Dragutinom Rakovcem. Godine 1834. u društvu Ljudevita Gaja i Demetra vraća se iz Požuna preko Beča u Zagreb. Radi kao vježbenik kod Tadije Ferića pri Banskom stolu i snažnije se povezuje s Gajem i njegovim istomišljenicima. Zanimljivo je spomenuti da su se neki od sastanaka na kojima su sastavljani koncepti proglašenja za novine, održavali i u Vukotinićevu stanu u Zagrebu na Gornjem gradu. U to je doba Vukotinić jedan od najplodnijih suradnika *Danice*, prvog hrvatskog književnog časopisa, pokrenutog 1835., gdje objavljuje pjesme pisane na kajkavštini starim pravopisom. U *Danici*⁷ je Vukotinić objavio i prvu ilirsku davoriju *Pesma Horvatov vu Glogovi leto 1813.* koja je poznatija po prvom stihu *Nek se hrusti šaka mala.* Tu davoriju Vukotinić je napisao pod dojmom mađarskih ekspanzionističkih nastojanja i hrvatskog otpora na Požunskom saboru 1835. Pjesma je u hrvatskim krajevima prihvaćena s oduševljenjem, a u mađarskim krugovima s negodovanjem. Pjesma je čak izazvala svojevrni diplomatski spor, odnosno pozivanje na odgovornosti između kancelara Reviczkoga i bana F. Vlašića te nadvojvode Josipa i bana Vlašića.*

Veliki župan križevački Lj. Bedeković postavio je Vukotinića 1836. za podbilježnika Križevačke županije, nakon što je ovaj položio advokatski ispit. Tada se Vukotinić preselio u Križevce. Ubrzo postaje jedna od najuglednijih ličnosti Križevaca. Tu počinje djelovati u duhu preporodnog pokreta, te postaje njegovim vođom. Jedan je od pokretača osnivanja križevačke čitaonice, podružnice Hrvatsko-slavonskog gospodarskog društva i diletantskog društva. Suradnike je našao u Nikoli Zdenčaju i njegovim sinovima Šandoru i Eduardu, posebice u Franji Žigroviću te potom u A. Nemčiću. Iz Križevaca je delegiran u Zagreb da sudjeluje pri osnutku Ilirske čitaonice 1838. i Matice ilirske 1842. Godine 1840. izabran je za velikoga suca u moslavačkom kotaru te kao njegov zastupnik aktivno sudjeluje u radu Hrvatskog sabora 1847.

Činjenica da se od 1841. Križevačka županija nalazila u rukama Ilirske narodne stranke našla je svoj odraz u Vukotinićevu angažiranju i aktivnom sudjelovanju u stvaranju političkih programatskih spisa narodnjačke orijentacije. Drugim riječima, te su okolnosti pridonijele da se Vukotinić nađe u ulozi ideologa preporodnog pokreta. U preporodnom razdoblju Vukotinić se predstavio kao politički pisac spisom pod naslovom *Ilirisam i Kroatisam* objavljenim u II. knjizi *Kola* 1842. godine. U tom je tekstu Vukotinić pregnantno izrazio odnos hrvatske i južnoslavenske, odnosno ilirske ideje u ideologiji i djelatnosti Ilirskoga pokreta. Smisao ilirizma je kulturno i jezično jedinstvo Južnih Slavena zasnovano na misli o njihovu etničkom jedinstvu te on nema politički sadržaj. Politička djelatnost ograničena je na kroatizam što podrazumijeva borbu za samostalan položaj Hrvatske u okviru Ugarske Kraljevine i Habsburške Monarhije.

⁵ Svojedobno se u dokumentaciji u kući nećaka Gustava, po pisanju D. Hirca, nalazila objava-plakat za veselu igru u dva čina pod naslovom *Duel* koju je napisao Vukotinić i u kojoj su glumili njegove sestre i braća.

⁶ U doba neoapsolutizma, sredinom 19. stoljeća, Vukotinić je imenovan vijećnikom Artističkog odsjeka kazališnog odbora, a 1860. ban Josip Šokčević imenovao ga je članom odbora kojemu je povjerena uprava Zemaljskog kazališta u Zagrebu.

⁷ *Danicza Horvatzka, Slavonzka y Dalmatinzka* br. 13/1835.

Pravnička profesija omogućila mu je da napiše raspravu na latinskom jeziku u kojoj se argumentima historijskog prava suprotstavio mađarskim prisizanjima za trima slavonskim županijama te da se predstavi kao budući političar. U raspravi koju je napisao 1845. pod naslovom *Regni Slavoniae erga Hungarium legalis correlatio* prikazuje odnos Hrvatske prema Ugarskoj, iznosi zakone, privilegije, odluke, banske diplome i saborske zaključke kojima želi dokumentirati regnum kao cjelinu Hrvatske, Slavonije i Dalmacije i ističe bezuvjetno pravo Kraljevine Slavonije na tri slavonske županije.

Potkraj 1849. Vukotinović se vratio u Križevce na mjesto velikog suca. Godine 1850. počinju modernizacijski procesi, dolazi do reorganizacije sudstva čija je bit bila dioba vlasti na upravnu i sudsku, koja je po tradicionalnim načelima do tada bila jedinstvena. Na čelu reforme nalazio se Ivan Mažuranić, budući kancelar i ban, Vukotinovićev suborac iz ilirskog razdoblja i pokreta 1848., koji u tom trenutku, usudila bih se reći, na neki način žrtvuje Vukotinovića, tj. radi po bečkom diktatu i ne želi ga predložiti za vijećnika Banskog stola, tada najvišeg sudskog tijela u Hrvatskoj, već ga imenuje privremenim predsjednikom Zemaljskog suda u Križevcima.

U tim neoapsolutističkim vremenima Vukotinović, kao predsjednik križevačkog suda, svoju slavenofilsku i liberalnu orijentaciju potvrđuje neposluhom izraženim prema centralističkoj državnoj upravi, kada je odbio nalog da korespondenciju sa sudskim oblastima iz drugih krunovina obavlja na njemačkom jeziku. Za taj neposluh bio je 1851. samo ukoren, ali je mogao ostati na tom mjestu. Međutim, uspostavom Namjesništva 1854. Vukotinović nije primljen među nove državne pravosudne činovnike s obrazloženjem u kojem mu se zamjera njegov panslavizam i mržnja prema njemačkom elementu, uvjerenja koja je propagirao u svojim člancima objavljivanim u Slavenskom jugu i brošuri *Godina 1850. u Hrvatskoj*. U toj brošuri, objavljenoj 1851. kao posljednji politički spis, prikazao je prilike u Hrvatskoj dolaskom apsolutizma. Tom se brošuricom jednom riječju protivi germanizaciji i centralizaciji. Iako je objavljena anonimno, vlastima je bilo poznato da je Vukotinović njezin autor. U brošuri djelomičnu krivnju što se bečko središte nametnulo svojim interesima koji su suprotni hrvatskoj autonomiji pripisuje i Hrvatima koji su spasili Austriju u nadi da će se ona pretvoriti u savez ravnopravnih naroda. Registrira prve korake birokracije, kaotičnost, ali smatra da se situacija može poboljšati ako vlada zamijeni nesposobne činovnike, koji su dobili službu preko rodbinskih veza i ulaganjem, s poštenim i sposobnim Hrvatima.

Godine 1861., točnije 5. siječnja, nakon što se u Monarhiju vratilo ustavno stanje Vukotinović je imenovan velikim županom Križevačke županije. Tim političkim promjenama prethodio je saziv Banske konferencije 1860. Trebalo je prirediti saziv Hrvatskog sabora, a među pozvanim uglednicima bio je i Vukotinović. Ponovno se aktivira u političkom životu Hrvatske kao pristaša politike bana Josipa Šokčevića i kancelara Ivana Mažuranića. Zalaže se za modernizaciju društva na liberalnim načelima koja je zastupao hrvatski pokret 1848. i predlaže modernizaciju sustava tako da *slobodna općina* bude bitna državna institucija. U seljačkom pitanju pristaša je opstanka seljačkih zadruga budući da je gospodarski razvitak tek u začecima, a i zbog činjenice da je smatra iskonskom slavenskom vrijednošću. U godinama koje slijede između 1861. i 1866., kada se u kompliciranim političkim prilikama trebalo riješiti pitanje međusobnih odnosa Hrvatske i Ugarske kao Hrvatske i Austrije u zajedničkoj Monarhiji, Vukotinović se zajedno s Mažuranićem i Ivanom Kukuljevićem priklonio opciji da je bolje sporazumjeti se s Austrijom i poslati zastupnike u prošireno Carevinsko vijeće koje bi bilo temelj federalističkog preuređenja Monarhije, prije nego li se dogovore o preuređenju Monarhije s Mađarima, te je on u ime pristaša te opcije sastavio program Samostalne narodne stranke. Međutim, Mađari su se uspjeli dogovoriti za preuređenje Monarhije na dualističkom principu, pa opcija koju su zastupali narodnjački prvaci Vukotinović, Kukuljević i Mažuranić, okupljeni oko lista *Domobran*, nije više dolazila u obzir.

U nastupajućim zbivanjima na političkoj sceni ubrzo napušta državnu službu. Naime, u ožujku 1867. Vukotinović odstupa s mjesta velikog župana Križevačke županije. Razriješen je u trenutku kada se nije ponovno mogao složiti s višim nalogom koji je bio u suprotnosti s narodnim interesima. Trebalo je provesti carsku naredbu o popunjavanju vojske, a županije to nisu htjele provesti dok je ne odobri Hrvatski sabor. Vukotinović je odgovorio podužim dopisom u kojem obrazlaže da primjenu te naredbe smatra neustavnom ako je ne prihvati Sabor, te smatra to povredom ustavnosti. Nekoliko dana poslije, odlukom Dvorske kancelarije, razriješen je dužnosti. S obzirom na mnogogodišnje i raznovrsno korisno i vjerno službovanje, kralj mu je podijelio odgovarajuću mirovinu kao bivšem velikom županu.

KNJIŽEVNA DJELATNOST

Vukotinovićev boravak u Križevcima ujedno je njegovo najplodnije književno razdoblje. Godina 1835. ključna je u Vukotinovićevu književnom djelovanju jer je te godine počelo prijateljstvo sa Stankom Vrazom, koji ga je u društvu s Dragutinom Rakovcem prvi put posjetio na njegovu imanju Lovrečini.⁸ Odmah na početku tog djelovanja Vukotinović je svoje prezime Farkaš pohrvatio. Svoju prvu pjesmu u *Danici*⁹ potpisao je kao *Lydevit Farkaš*, drugu *Lydevit Farkas Vukotinovich*, a treću kao *Lydevit Vukotinovich*. Međutim, po istraživanju Olge Šojat dopuštenje za službeno korištenje prezimena *Vukotinović* dobio je tek 1847. godine (Šojat 1965:267).¹⁰

Godine 1838. tiskane su u Zagrebu Vukotinovićeve *Pjesme i pripovijetke (Serdar-paša i Bela IV. u Hrvatskoj)*, a 1840. *Pjesme i pripovijetke (Franjo Talovac, ban Horvatski)*. Na vrhuncu preporodnog pokreta objavio je 1842. zbirku *Ruže i trnje*, kao i zanimljivi feljton *Zimske misli*. Te je godine s Vrazom i Rakovcem pokrenuo prvi književni časopis pod nazivom *Kolo* koji je imao zadatak podignuti hrvatsku književnost na razinu evropske književne publicistike. Osim toga zajedno sa Rakovcem izdaje prvu antologiju domorodne poezije. Za boravka u Križevcima 1844. izdaje i dvije historijske pripovijesti pod naslovom *Prošasnost ugarsko-hrvatska* i *Pesme 1847*.

Krajem 1846. iz Vukotinovićeve pera proizašao je prvi službeni program djelovanja Narodne (ilirske) stranke koji je uz nacionalno-političke točke sadržavao prijedlog prijelaza iz feudalnog u građansko društvo na načelima građanskog liberalizma. Predlagao je ukidanje kmetstva uz naknadu plemstvu za izgubljena podavanja, ukidanje staleža i pretvaranje sabora od staleškog u predstavničko tijelo. Godine 1847. svojim govorima u županijskim skupštinama koje su prethodile zasjedanjima Hrvatskog sabora mogli bismo kazati da je baš Vukotinović kao ablegat Križevačke županije prokrčio put Kukuljevićevu prijedlogu da se narodni jezik proglasi diplomatskim. Vukotinović je već u svibnju 1847. na županijskoj skupštini u Križevcima iznio prijedlog da se statut iz 1805., po kojem Hrvati žele kao diplomatski jezik zadržati latinski, promijeni tako da se umjesto latinskog u čast diplomatskog uznesu *narodni jezik*. U duhu tog svog prijedloga govorio je Vukotinović 23. listopada 1847. u Saboru, a podržao ga je Kukuljević kao varaždinski ablegat. Te je godine sudjelovao u radu Hrvatskog sabora kao vrstan govornik, a svoje djelovanje nastavlja i burne 1848. kao jedan od najbližih Jelačićevih suradnika. U radu Sabora sudjeluje od tada pa do svoje smrti, a u jednom razdoblju djeluje i kao njegov potpredsjednik.

Boraveći u Moslavini, po nekim autorima (Potrebica 2002: 214), Vukotinović je između 1842. i 1848. tu napisao svoja djela i programatske članke, eksplicite se navodi da je *Ilirisam i Kroatizam* napisao u Ludini, zapadnom dijelu Moslavine, koji je teritorijalno ulazio u sastav Križevačke županije. Olga Šojat to naziva *križevačkim periodom* (Šojat 1965: 267-268).

Vukotinović se zbirkom stihova pod naslovom *Trnule* objavljenom 1862. oprostio od rada na lijepoj književnosti izrazivši svoje shvaćanje da književnost postaje nova, drugačija, s novim vrijednostima kojima on ne može zadovoljavati.

ISTAKNUTA VUKOTINOVIĆEVA ULOGA U ZBIVANJIMA 1848./49.

Doprinosi grada Križevaca i Križevačke županije u hrvatskom pokretu 1848. te istaknuta uloga Vukotinovića u tim zbivanjima mogu se svesti na nekoliko konstatacija:

a) Kao jedan od najbližih Jelačićevih suradnika Vukotinović je u proljeće 1848. objavio brošuru pod naslovom *Nekoja glavna pitanja našeg vremena*. U tom programatskom djelu hrvatskog pokreta 1848. kratkim, jasnim i otvoreno pisanim člancima progovara o aktualnim političkim problemima u Hrvatskoj, o narodnoj straži, o promjeni političkog stanja, o narodnosti, o vjeri, o slozi i domovini, o Granici, o Slavenstvu. U tim turbulentnim vremenima istakao se kao vrstan diplomata i vojni pregovarač - podsjetit ću na epizodu s Hrabowskim na glogovničkom mostu kod Gradeca gdje je bila granica između teritorija Vojne krajine i Križevačke županije. To je ona situacija kada je general Hrabowski trebao Jelačića lišiti banske časti. Vukotinović je bio određen da ga predusretne i onemoguću izvršenje naloga, dočekao ga je na glogovničkom mostu s eskortom konjanika i odveo u biskupsku rezidenciju u Gradec gdje se održao razgovor između Jelačića i Hrabowskoga nakon čega je u pratnji Vukotinovića napustio područje Križevačke županije.

⁸ S Vrazom je ostao u tijesnoj vezi do njegove smrti 1851. S njim će Vukotinović raspravljati mnoga književno teoretska i jezična pitanja.

⁹ Pjesme: *Na Domovinu*, br.2 od 17. prosinca; *Razstanak od lyube*, br.7 od 21. szechna; *Okiche vrane*, br.8 od 28. szechna 1835.

¹⁰ O. Šojat je koristila: *Agramer politische Zeitung*, broj 55, 1847., te dala prijevod teksta sa str. 227. na kojoj piše: *stoji obavijest da se Ludwig v. Farkas privatno i službeno može služiti prezimenom Vukotinović*.

b) Vukotinović je jedan od najaktivnijih zastupnika u radu Hrvatskog sabora koji je trebao donijeti odluku o političkom, državnompravnom i društvenom razvitku Trojednice u okviru Monarhije neovisno od Ugarske. Bio je svjestan povijesne uloge koja stoji pred saborskim zastupnicima. Vukotinović je uz Kukuljevića i još dva manje poznata zastupnika izabran u poslanstvo koje je trebalo u Austrijskom parlamentu zastupati interese Hrvatske i upoznati s genezom sukoba s Mađarima. Tim povodom Vukotinović je u srpnju 1848. sastavio jedan letak na njemačkom jeziku koji u duhu Mažuranićevog *Manifesta* objašnjava stavove Hrvatskog sabora. U letku se protivi hegemoniji bilo kojeg naroda u Monarhiji i zahtijeva se preuređenje Monarhije na federalističkoj osnovi.

c) Vukotinović se 1848. aktivno uključuje u ratna zbivanja između Hrvata i Mađara. Ban Jelačić imenovao ga je 2. srpnja te godine članom *odsjeka za obranu domovine*. Na sjednici Upravljujućeg odbora županije križevačke 30. rujna Vukotinović je imenovan vrhovnim zapovjednikom četa u Križevačkoj županiji. Sa svojim četama osiguravao je granicu na Dravi i Međimurju. Izvještaje s fronte Vukotinović je objavljivao u narodnjačkim novinama austroslavističke liberalne orijentacije *Slavenski jug*. U tim je novinama, predviđajući oktroj, Vukotinović objavio članak pod naslovom *Slavenski Jug južnim Slavenima* osuđujući austrijsku politiku prema Hrvatima.

*

Da je Vukotinović bio intelektualac liberalnih shvaćanja i pristaša vjerske tolerancije, svjedoči njegov istup 1849. kada je zagrebačka Prvostolna crkva zabranila održavanje mise zadušnice za Stevana Šupljikca. Protiveći se toj zabrani upriličio je demonstracije *bratinske sloge Jugoslavjanah* zapadne i istočne crkve kao i katoličke i pravoslavne zadušnice u manastiru Lepavina. U člancima koje objavljuje u *Slavenskom jugu* žestoko napada na katoličku hijerarhiju optužujući je za intoleranciju, te ističe razliku između bogatstva biskupa i kanonika te siromaštva domorodnog svećenstva.

VUKOTINOVIĆ SVESTRANI INTELEKTUALAC

Vukotinović se u razdoblju Ilirskog pokreta, još za vrijeme svog školovanja i javnog društvenog djelovanja, predstavio kao svestrani intelektualac koga zanimaju ne samo društvene humanističke znanosti nego i matematičko-prirodne znanosti koje su u tom razdoblju dio tzv. *narodne književnosti*. I dok je u preporodnom razdoblju Vukotinović svoj stvaralački opus usmjerio na područje književnosti, u neoapsolutističkom razdoblju njegov se interes usredotočuje na egzaktne znanosti, odnosno istraživanje prirodnih bogatstava. To je istraživanje u svojoj početnoj fazi značilo sakupljanje bilja, životinja i minerala na terenu, tj. zahtijevalo je poduzimanje terenskih putovanja. S tim u vezi značajan je dopis koji je Vukotinović uputio banu i vladi iz Križevaca u proljeće 1852. u kojem moli financijska sredstva za poduzimanje geognostičko-botaničkog putovanja po Ličkoj i Otočkoj pukovnji, Rijeci i Senju. Ban Jelačić mu je potporu osigurao i Vukotinović je krenuo na putovanje s Josipom Šloserom koji ga je uveo u botaniku. Osnovu mineraloškog i petrografskog znanja stekao je od dr. Franje Pettera koji je istražio rudno blago Dalmacije. S tog su putovanja donijeli herbar s 240 biljaka za *floru hervatsku*, te dva sanduka ruda za Narodni muzej i Geološki zavod u Beču. Izvještaj s putovanja Vukotinović je objavio na njemačkom jeziku uz objašnjenje da to omogućuje afirmaciju među znanstvenicima Monarhije. Godine 1853. obišli su Moslavinu, Zagorje i Podravinu, a u ljeto 1855. trebali su po odredbi bana Jelačića krenuti na putovanje Likom i Hrvatskim primorjem, a s njima je trebao krenuti i slikar i kamenorezar Ivan Zaslau. Međutim, putovanje je bilo otkazano zbog izbijanja kolere, a Šloser je kao gradski fizik morao ostati u Zagrebu.

Kada 1854. Vukotinović nije bio primljen među nove organe pravosuđa, tj. kada je 21. studenog 1854. otpušten iz službe, odlazi prvo u Lovrečinu na očevo imanje, gdje se bavio gospodarstvom, te za nekoliko mjeseci prelazi u Zagreb i nastavlja svoje djelovanje na prosvjetnom i znanstvenom području. Tada je s Ivanom Zascherom i Šloserom ostvario planirano putovanje i u ljeto 1856. proputovao Liku, Krbavu, Gorski Kotar, Karlovačko Pokuplje. Vukotinović je u suradnji sa Šloserom izradio pionirsko botaničko djelo o flori Hrvatske pod naslovom *Syllabus florum croaticarum*. Djelo je objavljeno u Zagrebu 1858. Golemog je opsega - 1362 stranice koje je Vukotinović kasnije sam dopunjavao i korigirao te objavio 1869. pod naslovom *Flora Croatica*. To mu je djelo donijelo epitet znanstvenika svjetskih razmjera. Godine 1876. izdali su priručnik *Bilinar*. Opise svojih putovanja Vukotinović je objavljivao i u časopisima, a oni, osim što sadrže prirodoslovne znanstvene rezultate, donose i opise prirodnih ljepota koji se zbog svojih literarnih vrijednosti svrstavaju u antologiju hrvatske putopisne proze.

*

U razdoblju od 1855. do 1862. Vukotinović je *privremeni čuvar cijeloga muzeja i knjižnice*. Bio je sklon prirodnim znanostima odnosno muzejskim zbirka. a to potvrđuje i mišljenje Šime Ljubića koje je iznio u svom izvještaju 1869. da su se za Vukotinovićeve ravnjanja ... *njekoje prirodoslovne zbirke ne samo većma razvile, nego su bile i većim dielom uređjene, prem i tada na temeljito... S druge strane sbirke arheološka i knjižnica, neimajući u upravi nijednog skrbnika, ostadoše sasvim zapuštene*.¹¹

Kao nadstojnik Narodnog muzeja naručio je za muzej reprezentativne portrete bana Josipa Jelačića i cara Franje Josipa I. kod slikara Franje Zachea, svog suputnika na putovanjima Hrvatskom. Novčana sredstva za naručene portrete osigurao je prikupljanjem priloga rodoljuba. Time je pokazao svoj poduzetnički duh ali i po tko zna koji put svoju svestranost te u ovom slučaju posebno zanimanje za likovnu umjetnost kao opće poznatu društvenu vrijednost. Akcija je uspješno završila 1858. kada su portreti izloženi u prostorijama Narodnog muzeja u zagrebačkom Narodnom domu u Opatičkoj ulici. Vukotinovićevo zalaganje oko Zacheove afirmacije u Zagrebu i Hrvatskoj potvrđuje njegova narudžba kada je kao dobrotvor župe Varoš kod Lovrečine naručio za oltar sliku sv. Lovre. Tu tvrdnju potvrđuje i Zacheov portret Vukotinovića, znanstvenika-prirodoslovca, nastao 1855. Od Zachea je naručio i portret banice Sofije Jelačić u narodnoj velikaškoj nošnji za naslovnicu almanaha *Leptir* kojeg je pokrenuo potkraj 1858. U almanahu je uredio tri godišta po opće južnoslavenskom principu, uvrstivši priloge i Slovenaca i Srba na njihovim jezicima i pismu.

*

U razdoblju neoapsolutizma kod Vukotinovića se javilo sve izraženije zanimanje za gospodarstvenu problematiku koja će biti dominantno područje djelovanja u posljednjim decenijama njegova života. U razdoblju od 1854. do 1857. Vukotinović uređuje glasilo Gospodarskog društva i obavlja tajničke poslove. Kao jedan od urednika *Gospodarskog lista* nastoji seljake upoznati s rezultatima *prirodoslovja*, nastoji podučiti seljake u poljodjelstvu, pa je u tom cilju zaslužan za djelovanje podružnice Gospodarskog društva u Križevcima.¹² S tim je usko vezan Vukotinovićeve interes za unapređenje gospodarstva. Godine 1857. bile su obavljene pripreme za osnivanje dioničkog društva sa svrhom podizanja vinogradarstva putem kvalitetnog podrumarstva kojim bi se vino osposobilo za prodaju u inozemstvu. Iako je predsjednikom trebao biti grof Stjepan Drašković, a u poticajnom odboru Vukotinović i naš Aleksandar Fodroczy društvo, bez obzira na potvrđena Pravila, nije uspjelo saživjeti. U vezi s tom inicijativom Vukotinović je u jesen 1860. poduzeo šestotjedno putovanje po Francuskoj i Njemačkoj s namjerom da tako prouči vinogradarstvo i pivničarstvo. Rukopis o tom putovanju napisao je na temelju noteskih bilježaka. U njemu donosi opise gradova i ljudi, umjetničkih djela i prirode, mnogo više nego što je sadržano u naslovu.

Kao ekonomski ekspert aktivno je sudjelovao na gospodarskim izložbama. Tako je na Gospodarsko-šumarskoj izložbi u Beču 1857. bio član žirija, a na Svjetskoj izložbi u Beču 1873. imenovan je predsjednikom Hrvatsko-slavonskog izložbenog odbora. Aktivno je sudjelovao u postavljanju izložbenog odsjeka i nadzirao ga do zaključenja-zatvaranja te izložbe. Dokaz o njegovoj referanci kao ekonomskog stručnjaka bio je izbor Vukotinovića, od strane Zemaljske vlade u Zagrebu, a na zahtjev Austrije nakon okupacije Bosne i Hercegovine 1878., da načini elaborat o ekonomskom razvoju. Taj je angažman po planovima trebao pridonijeti ekonomskoj suradnji Hrvatske i Bosne i Hercegovine. Možemo zaključiti da je bio uključen i u rješavanje tzv. bosanskog pitanja s pozicija gospodarstva. (Rezultati tog rada sadržani su u elaboratu na 6 araka velikog formata koji se čuvaju u njegovoj ostavštini).

*

Među dokaze Vukotinovićeve svestranosti ide i njegovo sudjelovanje u izgradnji nekih željezničkih pruga. Po njegovim zabilješkama kao veliki župan dao je trasirati križevačku prugu. Taj operat ustupio je ugarskoj vladi kada je počela gradnja pruge prema Koprivnici i Mađarskoj. Potkraj života dobio je koncesiju za izgradnju vicinalne željezničke pruge između Leskovca i Samobora. U ostvarenju tog projekta ponaša se kao pravi gospodarstvenik, planirao je sa svojim suradnicima osnovati dioničko društvo, odraz goleme životne energije i elana.

¹¹ Viestnik nar. zem. muzeja u Zagrebu za god, 1870. u Zagrebu 1871.

¹² Društvo je 1853. počelo bitku za gospodarsku školu u Križevcima koja je sretno okončana u proljeće 1860. carskim odobrenjem. Počela je raditi 1861. godine.

*

U Vukotinovićevu djelovanju posebice je izraženo rodoljublje, a došlo do izražaja u nekoliko prilika. Vrijedan je spomena njegov angažman oko sakupljanja priloga za pomoć gladnima kada je 1860. glad zavladała cijelom Banskom Hrvatskom. Tada je Vukotinović organizirao lutriju kojom su se skupila znatna novčana sredstva i o cijeloj akciji iscrpno je izvještavao tadašnji tisak. U 1884. daruje knjižnici Akademije dio svoje biblioteke i pohranjuje u Akademiji svoj bogati herbar koji broji 71 svezak. Sljedeće je godine poklonio svoj *Rosarium*, zbirku divljih ruža, u 18 svezaka Botaničkom zavodu.

UMJESTO ZAKLJUČKA

Istodobno rezimirajući Vukotinovićev doprinos Hrvatskom narodnom preporodu možemo zaključiti da je on svojim djelovanjem kao književnik, vrstan govornik -zastupnik u Hrvatskom saboru - i ideolog politike Ilirske narodne stranke participirao u stvaranju institucionalne podloge za preobrazbu hrvatskog feudalnog u građansko društvo liberalne orijentacije, a nacionalna ideja koja je bila sastavni dio tog pokreta i koju je sam oblikovao, ubrzala je proces nacionalne integracije u Hrvata. Aktivno sudjelujući u osnivanju preporodnih institucija-čitaonice, Matice hrvatske, Gospodarskog društva, muzeja i njihovih glasila kao i svojim javnim društveno političkim djelovanjem, pridonio je stvaranju društvenih institucija potrebnih suvremenom društvu, a time i njegovoj modernizaciji i nacionalnoj integraciji.

Govoreći o Vukotinoviću kao književniku moramo se složiti s ocjenom znanstvenice Olge Šojat, koja se najviše bavila Vukotinovićem kao književnikom, da je on pokretač svih književnih vrsta (književna kritika, drama, davorija, ljubavna poezija, balada, novela povijesna pripovijetka, feljton) koje su se za vrijeme ilirskog pokreta počele njegovati u Hrvatskoj.

U hrvatskoj povijesti neoapsolutističkog razdoblja Vukotinović je ostao zabilježen kao sudski državni činovnik i njegov žestok kritičar, kao začetnik znanstvenog pristupa u istraživanjima botanike, geologije i petrografije, ali i ličnost koja je nakon smrti Dragutina Rakovca 1854. preuzela njegove dužnosti u Hrvatsko-slavonskom gospodarskom društvu i Narodnom muzeju.

Dva otpusta iz državne službe (1854. i 1876.) značajna su za Vukotinovića kao čovjeka, rodoljuba i pravnika. Prilikom prvog otpusta u doba neoapsolutizma nepokolebljivo je branio pravo hrvatskog jezika, a prilikom drugog brani ustavnost. U tom se razdoblju u Lovrečini neko vrijeme bavio gospodarstvom, a potom seli u Zagreb gdje nastavlja svoje neumorno djelovanje na prirodno-znanstvenom i gospodarstvenom polju bez pisanja književnih djela. U društveno-političkom životu Hrvatske nikad više se nije angažirao kao državni činovnik, ali je zato bio aktivan kao saborski zastupnik moslavačkog kotara pa čak i u jednom vremenskom periodu kao potpredsjednik Sabora, točnije u trenutku kada je narodnjačka većina napustila sabor 1871. ostaje u Saboru i od toga vremena trajno do kraja života pristaje uz politiku unionista-mađarona.

Vukotinovićevu znanstvenom djelovanju ide u prilog osnutak i početak djelovanja JAZU kao i činjenica da je Vukotinović 1. siječnja 1867. izabran među prvima za pravog člana JAZU.

S obzirom na sve to Ljudevit Vukotinović je zaista jedna izuzetna ličnost hrvatske povijesti 19. stoljeća. Ličnost jake individualnosti koja je razvila neograničenu i natprosječnu radinost. O njegovim životnim postulatima možda najbolje govori misao koju je zabilježio u svojim memoarskim zapisima *Mađaronstvo u Hrvatskoj*, a ona glasi: *Čim bude Hrvatska više učila i radila, tim će više znati, više valjati, i tim će si također prokrčiti put sigurniji za bolju budućnost svoju.*

IZVORI I LITERATURA:

- BOJNIČIĆ, I. (1899): *Der Adler von Kroatien und Slavonien*. Nürnberg.
- DANICA ILIRSKA I-II-III (1970): Reprint izdanje 1835; 1836; 1837. Liber, Zagreb.
- HRVATSKI NARODNI PREPOROD. HRVATSKA U VRIJEME ILIRSKOG POKRETA 1790-1848. (1985): Katalog izložbe, Delo -Globus, Zagreb.
- GODINA 1848. U HRVATSKOJ (1998): katalog izložbe u povodu 150. obljetnice revolucije, Hrvatski povijesni muzej, Zagreb.
- SCHNEIDER, M. (1975): *Slikar Ivan Zasche (1825-1863)*, Zagreb.
- POTREBICA, F. (2002): Trgovište Kutina I kutinski kotar u zbivanjima 1848. godine. U: *Kutina- povijesno-kulturni pregled s identitetom današnjice*, Matica hrvatska Kutina, Kutina, 199-214.
- ŠIDAK, J. (1979): *Studije iz hrvatske povijesti 1848.-49*. Sveučilište u Zagrebu-Institut za hrvatsku povijest, Zagreb.
- ŠOJAT, O. (1965): Prilog biografiji Ljudevita Vukotinovića 1813.-1893. *Rad JAZU*, 338: 259-307, Zagreb.
- LJUBIĆ, Š. (1871): Narodni zemaljski muzej u Zagrebu, *Viestnik Narodnoga muzeja u Zagrebu za god 1870*, 3-16, Zagreb.

Summary

LJUDEVIT VUKOTINOVIĆ — WRITER, POLITICIAN, STATE OFFICIAL AND SCIENTIST

The article deals with the biography of Ljudevit Vukotinović (1813-1893), lawyer by profession, a wellknown writer, scientist, politician, economist, as well as state official. The article focuses especially on his activities in Križevci and the County of Križevci during the Illyric period, the Croatian movement of 1848, the period of Bach's Neoabsolutism and the period of return of the constitutional state (after 1860). Vukotinović is shown to be a strong individual, extremely dilligent and dedicated, participating in the transformation of the Croatian feudal society into a civil society of liberal orientation.

Key words: Illyric literature, party ideologue, Croatian movement of 1848, economist, scientist, Križevci, County of Križevci